తులసిమొక్కలు

"ఇక్కడ మునగడమూ గుండువారి రేవులో తేలడమూనూ; అక్కడికి ముందెవరు వెడితే వాడికి తక్కినవాళ్లు వందరూపాయ లివ్వడం. ఏమంటారు?" అని ప్రకాశము నిక్కచ్చిగా నడుగగా "నేనంటే నేనూ నూ" అని నలుగురైదుగురు విద్యార్థులు సిద్ధపడిరి; గాని యందొకడు "రూపాయల పందెం యేమిటిరా! ఓడిపోయినవాళ్లు పోతగట్టుమీద యెక్కడ నుంచోకుండా మైలుదూరం పరుగెత్తడం. ఏం చెబుతావు?" అని యడిగి తక్కినవారు అంగీకరింపకపోగా వెనుతగ్గెను.

మొత్తము నలుగురు ముందుకువచ్చిరి. "సంయే" అంటే "సంయే" అనుకున్న తరువాత పైవారిలో నొకడు చప్పటులు చరువగా ఆనలుగురును ఒక్కసారి బుడుంగున మునిగిరి. తక్కినవారందరును ఒడ్డెక్కి గుండువారిరేవునకు పరుగెత్తుకొనిపోయిరి.

పదిబారలలో నొకడు తేలి "నావాటా ముప్ఫయిమూడురూపాయ లవుతాయి. పారేస్తాను" అని పలుకుచు నొడ్డెక్కెను. మరి పదిబారలలో నింకొక్కడును. అరఫర్లాంగులో మరియొక్కడును తేరి ఒడ్డెక్కిరి.

అది మాఘమాసము. నాడు ఆదివారము. మార్కండేయస్వామిని సేవింపవచ్చి అనేక జాతుల స్త్రీలు గుండువారి రేవులో స్నానములు చేయుచుండిరి. నీటికాసు బ్రాహ్మణులపని చాలా తొరీ త్రొక్కుడుగా నుండెను. తక్కువజాతి మగపిల్లలు కొందరు ఈతలాడుచు నడుమనడుమ బ్రాహ్మణులచే నదలింపబడుచుండిరి.

సాహసముగల విద్యార్థులు కొందరు మెట్లుదిగి నీటి చెంతకుబోగా స్త్రీల శీలనైశిత్యము నెరిగిన మరికొందరు ఒడ్డుమీదనే యుండిపోయిరి. అందరును ప్రకాశమురాకను గమనించుచు గోదావరిదెసకు చూచుచుండిరి "మునిగి యెదురు రావడమురా ఫర్లాంగుపైగానూ. ప్రకాశంమాత్రం వూడిపడ్డాడా యేమిటి మనకంటే?" అని మొదట తేలినవా డనగా "మనం యింతదూరం వచ్చాముగాని వాడూ అక్కడే తేలివుంటాడు" అని రెండవవా డనియెను. "వాడుగూడా అక్కడే తేలితే మరి రూపాయలుయెవరికీ యివ్వడం?" అని మూడవవా డడుగగా "కాఫీహోటలువాళ్లకి" అని చప్పటులు కొట్టినయాత డనియెను.

పైని యిట్లుండగా నీటిలో నొక కుఱ్ఱవాడు "బాబోయి యెంతచేపో" యని యులికిపడెను. నీటిలో సుబ్రాహ్మణు డొకడు "మొసలి" అని యెగసిపడెను. ఒక బ్రాహ్మణుడు సంకల్పము చెప్పుచుండగా స్నానము చేయుచున్న యొక బాలిక "అమ్మోయి" అని యెగిరిపడి నీటిలో మునిగెను. కంగారుపడి యిద్దరుముగ్గురు యువతులామెను లేవదీయునంతలో ప్రకాశ మామె యెదుట తేలి నిలిచెను.

తోడనే పెద్ద గందరగోళమైనది. "నువ్వు మనిషివికాదూ?" అని యెగసిపడిన బ్రాహ్మణుడు మండిపడెను. చాలామంది స్త్రీలు చుట్టుకొనిరి. "చిన్నాడవా చితకాడవా? పైగా బ్రాహ్మడవు కూడానూ. ఇలాంటి పనే చెయ్యడం?" అని యొకప్రౌఢ కసరుకొనగా "ఆడతోడున పుట్టలేదూ నువ్వూ? ములిగివచ్చి మాపిల్లనిపట్టుకుంటావా? చూడుమరి" అని చురచుర తీరముదెస చూచుచు "మీబావని తీసుగురా. తమ్ముడూ" అనియొక యువతి పలికెను. అక్కడనేయున్న యామె తమ్ముడు మండిపడుచు బూతులు ప్రారంభించెను. బాలిక యింకను గడగడ వడకిపోవుచునే యుండెను. ప్రకాశము ఏమియు చెప్పలేక స్థాణువువలె నిలిచియుండెను. అప్పుడు పైనున్న విద్యార్థులలో నొకడువచ్చి జరిగిన సంగతి యంతయు ఛెప్పి ఈపొరపాటు మన్నింపవలసినదని కోరెను; కాని లాభములేకపోయినది.

ఇంతలో నొక పురుషుడు ముగ్గురుపోలీసులను దీసికొనివచ్చి "అరదండాలు తగిలించం డయ్యోరికి" అనియెను. పోలీసులు: "ఏంపని చేశావయ్యా" అని ముంగోపముతో నడుగగా "అలా మొద్దులాగ వూరుకుంటావేం మాట్లాడకా?" అని యెగిరిపడిన బ్రాహ్మణుడు వీపుమీద పొడిచెను. అప్పుడు ప్రకాశము "నేను చేసినపని చాలాతప్పే; కాని యిది బుద్ధిపూర్వకంగా చెయ్యలేదు. ఈసమయంలో యిక్కడ యింతమంది స్త్రీలు స్నానంచేస్తూవుంటారన్న వూహే నాకు కలగలేదు. ఇక జరిగిపోయినదానిని గురించి యేమనుకున్నా ప్రయోజనంలేదు, కనక నేను నెగ్గిన నూరురూపాయలూ నీకిచ్చేస్తాను. క్షమించు" అని చేతులుజోడించుకొని పలుకగా బాలిక బిడియపడి మొగము ప్రక్కకు త్రిప్పికొనియెను. ఆమెతల్లి అంగీకరింపబోయెను; గాని కాన్న వందరూపాయలా?? ఎవడిక్కావాలీ? బంకోలు పంపించేస్తా జూదు నిన్ను. ఇంకా చూస్తారేమయ్యా?" అని పోలీసులను హెచ్చరించెను. కేసులేకుండా చేసుకోవాలంటే పిల్ల కయిదువందలిచ్చి పోలీసోలకి సమాధానం చెప్పుకో" అని పోలీసులను తెచ్చిన యువకు డనియెను. "అయిదు వందలుకాదు. వెయ్యిరూపాయలు పుచ్చుకొని పైగా ఖైదు చేయించినా పాపంలేదు వీడికి. ఆపిల్లకి నూరు రూపాయలిస్తానన్నావు. రెండు గంటలనుంచి సంపాదించుకున్న డబ్బులు అయిదురూపాయలకుపైగా చేతులోవుండగా నీమూలాన్ని గోదావరిలో పడిపోయాయి; మరి నామాట యేమంటావు?" అని యాబ్రాహ్మణుడు తారాజువ్వవలె లేచెను.

విచారణ చేయగా ఆబాలిక వేశ్యయని తేలినది. పైనున్న విద్యార్థులలో నొకడు "నూరురూపాయలిస్తా నంటుండగా యింకా వెక్కి వెక్కి యేడుస్తుం దేమిరా బోగంపిల్లా?" అనియెను. దానిమీద నామెయన్న మండిపడి "పనికిరాదు. స్టేషనుకి తీసుకుపదండి" అని పట్టుపట్టెను.

రాజీ కుదరలేదు. "నీ పేరే"మని యొక పోలీసడిగెను. "జంధ్యాల ప్రకాశం. జూపూడివారి కొట్లలో బస. బి. యే. సీనియరుక్లాసు" అని ప్రకాశము చెప్పెను.

పోలీసులాతనిని వెంటనిడుకొని స్టేషనుకు వెడలిపోయిరి. ఆబాలిక అన్నయగు మాధవరావును, తక్కిన విద్యార్థు లందరును, పోలీసులనుదెచ్చిన యువకుడును వారివెంట వెడలిరి. ఆబాలికయు, అక్కలు, తల్లి మున్నగు స్త్రీలు గుడికిపోయిరి. ఇదియంతయు చూచుచున్న యొకవృద్ధబ్రాహ్మణ వితంతువు "భోగందైతే మాత్రం! ఎదిగినబిడ్డ; తప్పుకాదూ?" అని తనదారిని బోయెను. ఆమాట ఆబాలిక నల్లగుండెకు చివాలున తగిలెను.

2

రంగనాయిక - బాలిక తనవాళ్లతో యిల్లు చేరి పొడిబట్టలు కట్టుకొనునప్పటికి సానులు చాలమంది చేరిరి. ఆమెతల్లియగు రాజామణి జరిగినదంతయు చెప్పెను. పెద్దక్క "రంగమ్మ బేజారైపోయిందే. దానిగుండె లింకాకొట్టుకుంటూనే వున్నాయి" అనగా పోలీసులను తెమ్మనిన రెండవయక్క "అంతా బ్రాహ్మలే. కోనసీమజట్టులావుంది. లేకపోతే అంతపని చెయ్యరు" అనియెను. మూడవయక్క "వకబాపనోడు" భోగంపిల్ల యెగిసెగిసిపడుతోం"దన్నాడు చూశావా? అసలు ములిగివచ్చినవాడు అణిగేవుండగా పైనున్న వాళ్లే యెగిరిపడ్డారు. అందర్నీ కైదుచేయిస్తే మంచిది. అనగా నాల్గవయక్క "కేసూవద్దు గీసూవద్దు. రౌడీల నప్పగిస్తే సరీ బాజాపడుతారు" అనియెను. అందరు నన్నివిధముల ననిరి. రుసరుసలు, విసవిసలు, ప్రగల్భవచనములు చెలరేగెను. రంగనాయికకు "భోగందైతేమాత్రం? ఎదిగినబిడ్డ. తప్పుకాదూ?" అనుమాట ఖంగుఖంగున వినబడినట్లయ్యెను. ఈస్థితిలో మాధవరావువచ్చి "వాడెవడైతేనాకేం? కైదులో పెట్టించేస్తా చూడు"మని యూరడించెను. "ఏమయిన"దని యొకసాని యనగా "బసా, పేరూ, అన్నీ రాసుగుని విడిచిపెట్టేరు. రేపు కేసుపెడతారు" అని యాతడు బదులుచెప్పెను.

ఎవరియింటికి వారు వెడలిపోయిరి. భోజనము లగునప్పటికి రంగనాయిక అక్కల సరసులు - ఒక బ్రాహ్మణుడు, ఇరువురువైశ్యులు, ఒకచౌదరి వచ్చిరి. అందరును దూరముగా నుండియే జరిగినదానికి నొచ్చుకొనిరి; గాని పోలీసులను తెచ్చిన వైశ్య యువకుడు "నేనెంతపని చేశానో చూశావా?" అని రంగనాయిక చేయిపట్టుకో బోయెను.

చేతిమీద చేయిపడినది; అంతే. ఇంకను పట్టుకొనలేదు. వెంటనే యామె త్రాచుపిల్లవలె "భోగందాన్నయితేమాత్రం? చెయ్యి పట్టుకోవడమే?" అని కస్సుమనియెను. రాజామణి అసంతుష్టయై యూరకుండగా పెద్దక్క "యిప్పుడా మరిదిగారూ వేళాకోళం?" అని బొమలు ముడుచుకొనియెను.

"మీరు చెయ్యి చేసుకుంటారండీ మాట్లాడితేనా" అనియాతనిసాని విసుగుకొనియెను. బ్రాహ్మణుడు "తొందరపడ్డావు" అనగా చౌదరి "అసలు రంగం ఉడికిపోతూవుంది పాపం" అనియెను.

రాజామణి బ్రాహ్మణునితో ఏదో చెప్పబోవుచుండగా రంగనాయిక "సానయితే యింత లోకువా? నాకక్కరలేదు సానరికం" అని చివాలున లోపలకుపోయెను. అందరును మొగమొగములు చూచుకొనిరి. దోషి స్తబ్ధుడై తనగదికి పోయెను. తక్కినవా రందరును కొంతసేపు రంగనాయిక శౌర్యమును గురించి మాట్లాడుకొని వెడలిపోయిరి.

రాజామణి శయ్యమీద బోరగిలపడి పడుకొనియున్న బిడ్డను "రంగా"యని పలుకరించెను: కాని యామె పలుకలేదు. "ఇంత శౌర్యం అయితే యెలాగే తల్లీ?" అనుచు రాజామణి ప్రక్కలో పరుండగా రంగనాయిక మొగముమాత్ర మివ్వలకు త్రిప్పుకొని "నేను చెయ్యలేనమ్మా సానరికం. నాకు పెళ్లిచేసెయ్యి" అని మరల యధారీతిగ పరుండెను. ఆమాటవిని యామె ఉలికిపడి ఆలోచనాధీన యయ్యెను.

రంగనాయిక పదునాలుగేండ్ల బాలిక. రజస్వలయై యారుమాసములైనది. ఇంకను కన్నెరికము కాలేదు. వీణావాదనము నేర్చుకొనుచున్నది. అక్కల సరసు లామె కొకవరుని కుదుర్చుటలో వ్యగ్రులైయుండిరి. కన్నెరికము చేయుటకొక వర్తకుడు అంగీకరించెను; గాని అయిదువందలా ఎనిమిదివందలా యని వ్యవహారము నడుచుచుండెను. రాజామణి తన యీకడసారపు బిడ్డకు ఒక వైష్ణవునిచే కన్నెరికము చేయింప గోరుచుండెను; కూతుళ్లు ఆయాలోచనమును ప్రత్యాఖ్యానములు చేయుచుండిరి.

కానిఅయితే పదునారేండ్ల బాలికయే. అయినను సానులతోడను, సరసుల నడుమను మసలుచున్న దగుటచే నామెకు కొంత ప్రౌఢిమ అబ్బియుండెను. ఈకారణమువలన ఆమె వృద్ధబ్రాహ్మణ వితంతువుమాటను చక్కగ బోధపరుచుకొనగలిగెను. సహజముగ నామెమోస్తరు వేరు. ముక్తసరు మనిషి. అక్కలనైన రాసికొనుచుతిరుగదు. అందుచేత వారప్పుడప్పుడామెను "ఇలాఅయితే సరసుణ్ణి బాగానే మెప్పిస్తావు" అనీ, "బువ్వబాగానే వస్తుందనీ" యనుచుందురు అప్పుడెల్ల నామె "పోనీలెండి. వచ్చినంతలోనే గడుపుకుంటాను. నాగుణాలు నచ్చిన సరసుడే వుంటాడు. అసలు నేను మంచి బ్రాహ్మణ్ణి చూసికూడావెళ్లిపోయి వారింట్లో చాకిరీచేస్తూ బతుకుతాను" అనుచుండును.

3

మరునాడు పోలీసులు ప్రకాశముమీద కేసుపెట్టిరి. మాధవరావు వెంటవచ్చి ప్రకాశము కాలేజీ తరగతిలో నుండగా నోటీసు ఇప్పించెను. దొర"యేమి" టని యడుగగా ప్రకాశము జరిగినదంతయు చెప్పెను. మరియొకచో పాఠములు చెప్పుచున్న వీరేశలింగము పంతులును బిలిచి దొరయంతయు చెప్పెను. ఇద్దరును ఒక్క క్షణము నిశ్శబ్దముగా నుండిరి. "నాతో చెప్పావు కాదేమీ?" యని పంతు

లడుగగా ప్రకాశము "ఇంతవరకూ వస్తుందనుకోలేదు" అనియెను. దొర గంభీరముగా చూడగా పంతులు ఆచూపుల నందుకొని వెడలిపోయెను.

వాయిదా రేపనగా ప్రకాశము పబ్లికు ప్రాసిక్యూటరగు రామదీక్షితుని యింటి కరిగెను. అప్పటికప్పుడే వీరేశలింగము పంతులు వచ్చియుండెను. ప్రకాశము నమస్కరించి యిట్లు మాట్లాడెను.

"వేశ్యా బాలికపక్షంగా తమరు దాఖలుచేసిన కేసులో నేను ముద్దాయిని-"

"అలాంటి పని చేశావేమి అబ్బాయి?"

"నేను చేశానా అని నాకే సందేహం; కాని జరిగిపోయిందిమాత్రం తప్పులోనే చేరుతుంది"

"ఇంకా నింపాదిగా అంటున్నావా? పెద్దసెక్షనే పడింది"

"అది మీచేతిలో వుంది. నేనిక్కడ బి. యే. సీనియరు తరగతి చదువుతున్నాను. ఈకేసులో మీరు దాఖలుచేసిన కంప్లయింటుచూడగా నా భవిష్యజ్జీవితాన్ని గురించి చాలాభయం కలుగుతూవుంది. నాలుగోతరగతి మొదలు యింతవరకూ అపజయమనేది లేకుండా యెకాయిటాకీనిపైకివచ్చాను. చాలామాట్లు తమరుగూడ నాకు చందా లిచ్చివున్నారు కనక నాబీదతనాన్ని గురించి మళ్లీ చెప్పవలసిన పనిలేదు."

"తప్పుచెయ్యడానికి బీదాసాదా భేదంవుందా?"

"అదిగాదు నేను మనవి చేసుకునేది. నేను అల్లరి జట్టులోనివాణ్ణి కానని నావిశ్వాసం. వీరేశలింగం పంతులుగారు నాగురువులు-"

"బాగుపడతావు?"

"కాని మీరు దాఖలుచేసిన కేసు-"

"నన్నేం చెయ్యమంటావు. నువ్వలా ప్రవర్తించావు"

నావుద్దేశాన్ని తమరు విమర్శించాలని కోరుతున్నాను. స్టీమరురేవులో మునిగి గుండువారిరేవులో తేలడానికి మాక్లాసువాళ్లం పోటీలుపడ్డాము. అందుకు యౌవనంయొక్క వ్యగ్రోత్సాహంతప్ప వేరేమీ కారణాలులేవు"

"అది వ్యగ్రోత్సాహం అని నువ్వు చెప్పేటప్పుడు దానివల్ల యిలాంటివి సంభవిస్తాయని నే నింక చెప్పడం-"

"అంతటా ఫలం అలావుండకపోయినా ఆసమయంలో నావిషయంలో అలాగే జరిగింది"

"మునిగివెళ్లి తేలడంలో స్త్రీసంఘంలో అలా జరిగిందంటావు. ఇంతేనా నువ్వుచెప్పేదీ?"

"సరిగా అంతేనండి. ఆసమయంలో అక్కడ అంతమందిస్త్రీలు వుంటారని వూహించలేకపోయాను"

"స్త్రీలు కాకపోతే పురుషు లుంటారు. లేకపోతే పడవవుంటుంది. ఎలాగయినా ఆరేవులో తేలేటట్లు పందెంవేసుకోవడంతప్పే"

"తప్పే అయింది. కనకనే పశ్చాత్తాపం"

"విప్రాః పశ్చిమబుద్ధయః"

"అది జాతి కంతకీ చెందిన కళంకం"

"ఇంతకీ నువ్వు చెప్పేదేమిటి?"

"జరిగిపోయిన సంగతికి మూలం యేమిటో, యెలా జరిగిపోయిందో మనవి చేశాను. నాస్థితి మనవి చేశాను. నాప్రార్థన యేమంటే? ఆపందెంలో నేను నూరురూపాయలు గెలిచాను. అవి ఆ బాలికకు దాఖలు చేస్తాను. కేసుతప్పించి నన్నుకటాక్షించాలి తమరు."

"కోరిక మంచిదే. కేసులు రాజీకావడమే నా వుద్దేశం."

"ప్రయత్నిస్తే తమకు వ్యతిరేకం జరగదు. కళంకం రికార్డయిపోవడం వకటీ, నాభవిష్యత్తు ధ్వంసంకావడం వకటీనీ. తమరు బాగా యోచించాలి"

దీక్షితులు దీనికి సమాధాన మాలోచించుచుండగా వీరేశలింగముపంతు లందుకొనియెను.

"దీనికి పర్యవసానం యేమిటో?"

"రెండువేలదాకా జరిమానా రెండేళ్లదాకా నరకమూనూ. అధికారి తన యిష్టా న్ననుసరించి యిందులోయేదో వకటిగాని, రెండూగాని విధించవచ్చు."

"ముందు రుజువుకావాలన్నమాట."

"అంటే?"

"ముద్దయీ యేవుద్దేశంతో వుండగా ఆ పని జరిగిందో ఆవిషయం తేలవద్దూ?"

"జరిగిపోయినదానికేమో రేవంతాసాక్ష్యమే."

ఈసమయమున ప్రకాశ మందుకొని "నేను జరిగిన సంగతంతా యిందాకానే మనవిచేశాను. కోర్టులో గూడా ఇలాగే చెబుతాను. దీనికి సాక్ష్యమే అక్కరలేదూ. ఇది జరగలేదని వాదించను. క్షమించవలసిందనే మొదటినుంచీ నాప్రార్థన అని చెప్పెను.

"కష్టసుఖాలూ, లాభనష్టాలూ, మంచిచెడ్డలూ వివరించి చెబుతాను. ఆయింట్లో తల్లి పెత్తనం వుంటే మాత్రం రాజీ జరుగుతుంది. కాని ఆపిల్ల అన్న చాలా పట్టుదలగా వున్నాడు. అప్పుడు నీవాళ్లేమో బోగం జాతిని నిందించారట. పంతులుగారూ! అతనొక్కమాట చెప్పాడు. అదిమీతో చెప్పడం నాకు యిష్టంలేదు; దానికి నేనూ అంగీకరించలేదు. రాజీకి అదొక్కటే మార్గంకాదు. ఆపిల్లాడు-"

"ఏమన్నాడూ?"

"చెప్పమంటారా?"

"వచ్చినకేసు సవ్యమైనదికాదు. దానికి సంబంధించిన ఆలోచనలు తగినట్టుగానే వుంటాయి. అయినా వినడాని కేమీ?"

"మీశిష్యుడు ఆపిల్లకి కన్నెరికం-"

ఈశబ్దము వినుటయే తడవుగ ప్రకాశము శ్రీహరీ యని చెవులుమూసికొనియెను. పంతులు ఉలికిపడెను.

"అందుకోసమే నేను చెప్పనన్నాను"

"ఆపిల్లాడు అలా అన్నాడా?"

"అవును. రాజీకావాలంటే అదొక్కటే మార్గం అంటాడు."

"అందు కింకెవ్వరూ దొరకరూ?"

"లోటా? పిల్ల దీపంలావుంది. చాలాతెలివైనది. శీలం చాలా నిశితమైన దని తలుస్తాను."

"ఏమన్నారూ?"

"పరపురుషుడు తన్ను తాకినందుకు ఆపిల్ల చాలా కించపడుతోంది"

"అయితే వకపని చేస్తారా?"

"ఏమిటది?"

"ఆపిల్లతల్లిని మాతోటలోకి వకమాటు పంపించగలరా?"

"దానికేమీ?"

"అయితే సరే."

ఇట్లుచెప్పి పంతులు సెలవు పుచ్చుకొని బయలుదేరెను. ప్రకాశముగూడ దీక్షితునకు నమస్కరించి బయలుదేరెను. రాత్రి పదిగంటలకు రమ్మని ప్రకాశమును పంపివేసి పంతులు తనతోటకు వెడలిపోయెను.

4

దీక్షితుని వర్తమానమును విని సానులందరును తెల్లబోయిరి. పంతులుకు వేశ్యలనిన బద్ధవైరమని అందరు నెరుగుదురు ఎందుకో యెవరికి నేమియు తోచలేదు. రాజామణి బయలుదేరగా పెద్దకూతురుగూడ వెంటబడెను.

రాత్రి యెనిమిదిగంట లైనది. అప్పుడే భుజించి వచ్చి పంతులు వెన్నెలలో పడకకుర్చీమీద కూర్చుండెను. సానులు వచ్చి నమస్కరింపగా అతడు కూర్చుండగోరెను; గాని ఆతల్లికూతుళ్లు ఇద్దరును వినయమును జూపి నిలిచియే యుండిరి. అందుకు పంతులు "లోకంలో జరిగే సంగతులు నాకు బాగా తెలుసును. ఎటువంటి వాళ్లూగూడా మిమ్మల్ని కూచోమనడం తమకు అగౌరవమని భావిస్తారు. కాని నావుద్దేశం అది కాదు. నాయెదుట మీరు ఆకుర్చీలమీద కూచోడం నాకు అమర్యాదకాదు. ప్రకృతం హిందూసంఘం స్త్రీల గౌరవాన్ని మరిచిపోయి వుంది.

అంచేతనే దేశం యిప్పుడిలావుంది. ఇంగ్లీషు దొరతనం రాబట్టిగాని లేకపోతే మనం యింకా అధోగతిపాలై వుందుము. నోరుమాలిన వయస్సులో మీ రీపాడు వృత్తిలో ప్రవేశపెట్టబడ్డారు. మీవృత్తిని నే నసహ్యించుకుంటాను; కాని మంచి వుద్దేశంతో కబురుపంపించాను గనుక మిమ్మల్ని గౌరవించడం నావిధి. ఒక్క నాభార్యతప్ప తక్కిన స్త్రీలంతా నాకు తల్లులూ, తోడబుట్టుపడుచులునూ. కనక మీ రాకుర్చీలమీద కూచోండి" అని చెప్పెను. చేయునదిలేక సానులు కూర్చుండిరి. "వీరేశలింగం పంతులుగారు యిలాంటివారా?" అని సానులు ఆశ్చర్యపడిరి. పంతు లడుగగా రాజామణి తన కుటుంబపు సంగతులన్నియు చెప్పెను. పంతులు యిట్లు చెప్పెను.

"నేనిప్పు డొకసంగతి చెబుతున్నాను. ఉలికిపడకండి. రాజామణీ! నువ్వు పెద్దదానవు. నీకు సంగతులన్నీ తెలుసును. నలుగురు కూతుళ్లని సానరికంలో దింపి కష్టమో, సుఖమో, లాభమో, నష్టమో అనుభవిస్తూ వున్నావు. కనక రంగనాయికకు పెళ్లి చేయకూడదూ? అప్రయత్నంగా వకపురుషుడు తన్ను తాకినందుకు ఆమె విచారిస్తోందని చెబుతున్నావు. సంసారిణికి వుండవలసిన శీలనైశిత్యం ఆమెకు పూర్తిగా వున్నట్లు నాకు తోస్తూవుంది."

"మాపిల్ల సానిగా వుండడానికే ముచ్చట పడుతూ వుందండి."

"అది శుద్ధాబద్ధం. యిప్పు డడిగిచూడు."

"ఇప్పటికీ దానికదే అభిప్రాయమండి. కాదంటే తమరుగూడా అడిగిచూడవచ్చు."

"నువ్వు నాకలాంటి అవకాశంయిస్తే యికలేనిదేమిటి? రంగనాయిక నిప్పు డిక్కడికి రప్పించగలవా?"

రాజామణి చెప్పగా పెద్దకూతురు బండియెక్కి వెడలిపోయెను. ఈప్రస్తావము ఆమె చెప్పగా యింటనందరును తెల్లవోయిరి. రంగనాయిక మాత్రము యింకను వినుటకాత్రము చూపెను. ఆమెకు "బోగందైతే మాత్రం? ఎదిగినబిడ్డ. తప్పుకాదూ?" అనుమాట స్ఫురణకు వచ్చెను. తోడనే ఆమె బయలుదేరెను. అదిచూచి తక్కిన అక్కలు ముగ్గురునుగూడ బయలుదేరిరి. అందుకు వారిసరసులు తొలుత నసమ్మతిని జూపిరి; గాని తుద కంగీకరించిరి.

వీరు వచ్చులోపల పంతులు రాజామణి కనేక విషయములు చెప్పెను. రాజామణిగూడ చాలసేపు వాదించినది. "సానులు వుండడమా, మానడమా అంటే మానడానికి నేనేకాదు సంఘమే వప్పుకోదు; కాని నా బిడ్డకి మీరు పెళ్లిచేస్తానంటే మీరుచెప్పిన కారణాలవల్ల వప్పుకుంటాను. సాధ్యమైతే మీరు ప్రయత్నించవచ్చునని యామె చెప్పినది. ఆమె యీమాటలు ముగించుచుండగా అందరును వచ్చిరి. అందరికంటెను ముందుగా రంగనాయిక పంతులుకు నమస్కరించి తల్లిచెంత నిలిచి పంతులు పిలువగా యెదుటికిబోయెను. అందు కానందించి పంతులు లేచినిలిచి, రాజామణినిజూచి "మీరు చూస్తూనే వుండవచ్చును నీకూతుర్ని, మామాటలు మీకు

వినబడకుండా వుండేటంత దూరంగా తీసుకుపోయి కొన్ని మాటలు చెప్పవలసివున్నాయి. ఏమంటావు?" అనియెను. రాజామణి యందు కంగీకరింపగా పంతులు బయలుదేరెను. పిలువకుండనే రంగనాయిక పంతులు వెంట వెళ్లెను.

పంతు లొకచెట్టుక్రింద కూర్చుండగా రంగనాయికగూడ కూర్చుండెను. పిదప నిరువురును సంభాషణ ప్రారంభించిరి; గాని అది యెవరికిని వినబడనిది.

అక్కడ యేకాంతసంభాషణ జరుగుచుండగా యిక్కడ గుసగుసలు ప్రారంభమయ్యెను. "రంగమ్మకి పెళ్లి చెయ్యగూడదటే?" అని తల్లి యడుగగా పిల్లలందరు నందుకొనిరి. "కన్నెరికంతరవాయిగా సానయి వుండగా యిప్పుడెవరు పెళ్లాడుతారూ?" అని యొకతె యడిగెను. "అదికూడా సానయితే మనమేళంలోకి యికపరాయిసాని పనివుండదు" అని యొకతె పలికెను." "కేసు యేమవుతుందో తేలీదాకా యేమాటా చెప్పలే"నని యింకొకతె యనియెను. "సానరికంలో వుండే లాభనష్టాలు మనం చూస్తూనే వున్నాము. పంతులుగారు చెప్పేమాటలుగూడా బాగానే వున్నాయి" అని పెద్ద పిల్ల చెప్పెను. ఒక్క అరగంట గడచినతరువాత పంతులువచ్చి కుర్చీమీద కూర్చుండగా రంగనాయికవచ్చి తల్లిచెంత నిలిచెను. "ఇప్పు డడగండి యేం చెపుతుందో." అని పంతులనగా అందరును ఒక్కమారే "రంగా! పెళ్లాడతావా?" అని యడిగిరి. వెంటనే ఆబాలిక ముక్తకంఠముతో "ఆడతాను" అని చెప్పెను. పంతులుకు ఆనందము వెల్లివిరిసిపోయెను. సానులకు విద్యుద్ఘాతము తగిలినట్లయినది.

"నా ప్రయత్నం చాలావరకు ఫలించింది. ఇక మీరేమంటారూ?"

"చెప్పడాని కేంవుందీ? మారంగమ్మ పద్ధతి మొదటినుంచీవేరే. అది యిదివర కప్పుడప్పుడు "పెళ్లాడతాను" అంటూనే వచ్చిందిగాని ఆకోరిక యింత దృఢంగా వుంటుందని మేము అనుకోలేదు"

"సరే."

"ఇలాంటి వుద్దేశంగల పిల్ల సానిగావుండి నెగ్గలేదు. తరవాత దాన్ని యేడిపించడం మంచిదిగా తోచదు."

"బాగుంది."

"నేనప్పుడప్పు డనుకుంటూ వుంటాను. ఏమనీ? సానులలో కులస్త్రీలువుంటారనీ, కులస్త్రీలలోసానులు వుంటారనీనీ"

"యథార్థం."

"స్త్రీకి పదహారేళ్లేనా వస్తేగాని యీవిషయం తేలదు. కనక అందాకా పెళ్లిచెయ్యకుండా వుంటే మంచి దనుకుంటాను."

"నువ్వు పెద్దవిషయాలు ప్రస్తావిస్తూ వున్నావు. నువ్వుచెప్పే మాటల్నిపట్టి చూస్తే శీలనైశిత్యము ఉన్నవాళ్లకే పెళ్లిచేస్తే మంచిదని తేలుతుంది."

"అవునండి."

"అయితే అసలు పెళ్లియొక్క వుద్దేశం యేమిటి? ధర్మప్రజాసంపత్తి అని ఆపస్తంబాదులు చెప్పేరు. ప్రజోత్పత్తి కులటలలో గూడా వుంది కనక ధర్మమే ఆరెంటిలో ప్రధానం. అనగా స్త్రీగాని పురుషుడుగాని ఏకచారత్వాన్ని విడిచిపెడితే వారి వివాహం భ్రష్టమైపోయిందన్నమాట."

"అందుకు సందేహం వుందండి?"

"ఉందని యెవరు చెప్పగలరూ? దీనివల్ల వివాహం అనేది స్త్రీకి పురుషుడికీగూడా ఐచ్ఛికం అని తేలుతూవుంది. హిందువులు పురుషుడు బ్రహ్మచారిగా వుండిపోతే అంగీకరిస్తారు; కాని స్త్రీ కన్యగా వుంటే గోలపెడతారు. పురుషుడు ఎన్ని పెళ్లిళ్లు చేసుకున్నా వూరుకుంటారు; కాని స్త్రీపునర్వివాహం చేసుకుంటానంటే మండిపడతారు. పురుషుడు వకభార్యని విడిచిపెట్టి - అంటే ఆమె జీవితాన్ని నాశనంచేసి - యింకో స్త్రీని పెళ్లాడితే యెవరూయేమీ అనరుగాని స్త్రీకి అలాంటి అధికారం లేదంటారు. మొత్తానికి హిందూసంఘం అంతా యిలాంటిదోషాలతో నిండివుండడంచేతనే యింతగా కూలిపోయింది."

"చిత్తం."

"పొరపాట్లు అంతటా వుండవచ్చును. మూఢవిశ్వాసాలు అన్ని మతాల్లోను వుండవచ్చు;గాని హిందూ జాతిలాంటి మూఢజాతి ప్రపంచకంలో లేదు. ఈజాతిలో కూడా పెద్దపెద్ద మహానుభావు లుద్భవించారు గాని అందరుకూడా అనాలోచితంగా వర్ణ వ్యవస్థకి కట్టుపడడంచేత సంఘం కుళ్లిపోయింది."

"చిత్తం."

"ఇది యిలా వుండనియ్యి. ప్రస్తుతాంశానికి వద్దాము. నాప్రయత్నం చాలావరకు ఫలించింది. పర్యవసానం రేపుసాయంత్రం చెబుతాను. రంగనాయిక స్త్రీరత్నం. ఆమెకి తగిన పురుషరత్నం నా దృష్టిలో వున్నాడు. అత నంగీకరిస్తే రేపురాత్రి అతనూ నేనూ మీయింటికి వస్తాము. అత నంగీకరించకపోతే నేను మీతో యిక మాట్లాడను. ఎవణ్ణో వకణ్ణి తీసుగు వచ్చి రంగనాయికను పెళ్లిచేయడం నాకిష్టం లేదు. మేము వచ్చినా రాకపోయినా రేపురాత్రి పదిగంటలు మొదలు పదకొండుగంటలదాకా మీయింటో నువ్వూ, నీకూతుళ్లయిదుగురూ తప్ప మరివక స్త్రీగాని పురుషుడుగాని వుండకూడదు. ఈలోపుగాగాని తరవాతగాని - అంటే అయిపోయీదాకా రంగనాయిక పెళ్లిసంగతి యెవరికీ - నీ అల్లుళ్లకీ, కొడుక్కీ కూడా - తెలవకూడదు."

"నాకొడుక్కి తెలవకపోతే యెలాగండి?"

"తెలవకపోతేనే మంచిదని నావుద్దేశం."

"అంతఃకలహాలు-"

"అవునవును. ఈరహస్యం సంగతి ముందతనితో గట్టిగా చెప్పు. రహస్య భేదనం అయిందంటే కొన్ని చిక్కులు వున్నాయి."

"చిత్తం."

"మరి మీ రికవెళ్లండి."

"దణ్ణాలు."

"శుభం. మీమంచిబుద్ధికి నేను చాలా సంతోషించాను. ఈశ్వరుడు మిమ్మల్ని రక్షిస్తాడు. రంగనాయిక పెళ్లి చేయగలిగితినా అది నాజీవితానికంతా ప్రకాశం కలిగిస్తుంధి. మరివెళ్లండి."

సానులందరును పంతులుకు నమస్కరించి బయలుదేరిరి. పంతులు "రంగా!" అని పిలువగా ఆమె నిలిచిపోయెను. పంతులులేచి ఆమెచెంతకువచ్చి "అమ్మా! నీకు చెప్పవలసిం దేమీలేదు. నీమూలంగా మీజాతి బాగుపడుతుంది. దేశం బాగుపడుతుంది. నీకు చెప్పిన మాటలు మరిచిపోకు. తల్లీ! రేపురాత్రిదాకా నేనుచెప్పిన రహస్యాన్ని కాపాడు" అని చెప్పెను. రంగనాయిక శిరమువంచుకొని "చిత్త"మని పలికి మరియొకమారు నమస్కరించి తనవారిని కలిసికొనియెను. పంతులు బ్రహ్మానందపరవశు డయ్యెను.

5

చెప్పిన చొప్పున మరునాటిరాత్రి తొమ్మిదిగంటలకు పంతులు రాజామణి యింటికి వచ్చెను. రాజామణి స్వాగతమిచ్చి చూడగా పంతులు వెనుక ప్రకాశ ముండెను. రంగనాయిక సిగ్గుపడెను. ఆమెయక్కలు తెల్లపోయిరి.

పంతులు కుర్చీమీద కూర్చుండగా ప్రకాశ మాతనిపాదముల సన్నిధిని కూర్చుండెను. సాను లందరును యెదుట కూర్చుండిరి. పంతులు పిలువగా రంగనాయిక అతనికుడిప్రక్కన నిలిచెను.

"వరుణ్ణి తీసుకొనివస్తానని నిన్న రాత్రి చెప్పేను. ఈశ్వరానుగ్రహంచేత ఈవాళ అలారాగలిగేను. ఇతణ్ణి మీరు చూసేవున్నారు. ఇతనిమీద కసిగాకూడా వున్నారు. అయినా రంగనాయికని పెళ్లాడడానికి యింతకంటే మంచివరుడు పృథివిమీదలేడు. ఇతను స్వచ్ఛమైన వెలనాటి కుటుంబంలో పుట్టిపెరిగాడు. కాని బీదవాడు. 'మా' అన్న శబ్దం లేదు. తల్లీదండ్రీకూడా లేరు. ఒక్కసోదరిమాత్రం వుంది. ఆమె భర్తతో కాపురం చేసుకుంటూవుంది. ఇతను ప్రైమరీ మొదలుకొని వక్క తరగతిలోనైనా అపజయం అనేది లేకుండా పైకివచ్చాడు. ఈయేటితో - అంటే వచ్చే మార్చితో బి.యే. అయిపోతాడు. ఇతనికున్న ధనం అంతా అదే. నాలుగు సంవత్సరాలనుంచి నాశిష్యుడుగా వున్నాడు. సంవత్సరం క్రిందట వితంతువుని పెళ్లాడడానికి నిశ్చయించుకున్నాడు. అయితే యిప్పుడు బ్రహ్మసమాజంలో కలవదలచి నాదగ్గిరేవున్న వినయవతీ, గుణవతీ, రూపవతీ అయిన కమ్మవితంతునును పెళ్లాడా లనుకుంటున్నాడు. కనకనే మీపిల్లని పెళ్లాడడానికి అంగీకరించినాడు. అతను

మీపిల్లని గోదావరిలో పట్టుకున్నాడని మీకు కోపంగదా? మీపిల్లని పట్టుకున్నవాడే ఆమెను పెళ్లాడుతున్నాడు. ఇంకేమీ?"

"బాగానే వుందండి. ప్రస్తుతం మాజాతిని గురించి కొంచెం చెబుతాను. మంచో చెడ్డో యీజాతి యిలా నడుస్తోంది. మాలో పెళ్లిళ్లుకూడా జరుగుతూనే వున్నాయి. కాని మంచివరులు దొరకడం కష్టం ఈకారణంచేతగూడా కొందరు తమబిడ్డల్ని సానులుగా చేస్తున్నారు. అగ్రజాతులవా రెవరేనా పెళ్లాడడానికి సిద్ధపడితేనూ పిల్లలలో అనేకమంది కులస్త్రీలు అవుతారు."

"నువ్వన్నమాట చాలా మంచిదే. ఇందుల్లో రెండు కష్టాలు వున్నాయి: పెళ్లిచెయ్యడానికి సానులు అంగీకరించడం వకకష్టం; సానికూతుర్ని పెళ్లాడడానికి అగ్రజాతుల యువకులు సిద్ధపడడం అంతకంటెకష్టం. రంగనాయిక పుణ్యం మంచిది కనక నువ్వూ మాప్రకాశమూగూడా చటుక్కున అంగీకరించారు."

"మీరు తెచ్చినవరుడు నాకిష్టమే. మరి నా బిడ్డ యేమంటుందో?"

"తక్కిన నీకూతుళ్లేమంటారు?"

"ఏమర్రా?"

"నాకిష్టమే."

"నాకంగీకారమే."

"నాకు వప్పుదలే."

"నాకూ సంతోషమే."

"సెబాస్! ఇకరంగనాయిక సంగతా? ఆమె నిన్న రాత్రే అంగీకరించింది. లేకపోతే నేను ప్రకాశాన్ని యిక్కడికి తీసుకురాకనే పోదును. అయినా మీరుకూడా వినవలసిందే. అమ్మా! రంగనాయికా నీవుద్దేశం చెప్పూ."

"నేను వారినే పెళ్లాడతాను."

రాజామణి తటాలున ఆమెను కౌగిలించుకొనియెను. అక్క లందరును చుట్టుకొని లాలించిరి.

పిదప పంతులు రంగనాయికను, ప్రకాశమును ఒక బల్లమీదకూర్చుండజేసి ఒకరిచేతినొకరికి తాంబూలాలిప్పించి దీవించెను. సానులుగూడ దీవించిరి. పంతులు పౌర్ణమివెళ్లిన రెండవదినమున (ఆరుదినముల గడువు) వివాహమని చెప్పి బయలుదేరెను.

వెళ్లుచు వెళ్లుచు నాతడు సానులనందరిని సంబోధించి "మీకు తెలవందేమీలేదు. అనేక కారణాలచేత యీ వివాహవిషయం మీ రతిరహస్యంగా వుంచాలి. మీ సరసులికిగూడ తెలవనివ్వగూడదు. పెళ్లినాటి మధ్యాహ్నం మీకు కావలసినవాళ్ల నందరిన్నీ పిలుచుకోండి. అప్పుడేనా వరుడు ఫలానా అని చెప్పవద్దు. ఈవివాహం చూడడానికీ, దంపతుల్ని ఆశీర్వదించడానికీ నాతోగూడా

పెద్ద లనేకులు వస్తారు. అందర్నీ మీరు గౌరవించాలి. పీటలమీద కూచునేటప్పుడు మాత్రమే వరుడెవరో అందరికీ తెలవాలి" అని చెప్పి వెడలిపోయెను.

పిమ్మట ఆతల్లీకూతు ళ్లందరును వరవర్ణనము ప్రారంభించిరి. పెద్దపిల్ల "శాంతమైనవాడు" అనియెను. పోలీసులను తెప్పించినపిల్ల "ఆవేళ గోదావరిలో నేను మొహం సరిగా చూడనే లేదూ. చామనచాయ అయినా రంగమ్మకి తగినవాడే. పక్కపాపిడి క్రాపింగుచేత మొగం యెంతో బాగుంది. కళ్లల్లో నిదానమూ, గాంభీర్యమూ వున్నాయి. మొగం కలకల్లాడుతుంది" అనియెను. మూడవయామె "ఇరవైయేళ్లకంటే ఎక్కువ వుండవు. నూగు మీసాలలో యెంతో చక్కదనం వున్నది" అనియెను. నాల్గవపిల్ల "పొడుగూ పొట్టీ కాదు. లావూ సన్నమూ కూడా కాదూ. అన్ని విధాలా చెల్లాయికి తగినవాడు" అనగా రాజామణి "బి.యే., అయిపోతాడుట, పెద్దవుద్యోగం అవుతుంది. రంగం అదృష్టం" అనియెను. ఇట్లు కొంతతడవైన తరువాత పెళ్లికొడుకుసంగతి జాగ్రత్త" అని చెప్పి రాజామణి పోయి శయనించెను. సినీమాకు పోయిన సరసులు వచ్చునంతవరకును ఆ యక్క చెల్లెండ్రు ప్రకాశము సంగతియే చెప్పుకొనుచుండిరి.

6

అటు కన్నెరికపుబేరములు జరుగుచుండగా ఇటు వివాహనిశ్చయము. వేశ్యావాటిక అంతయు గందరగోళముగా నుండెను. సానులకంటె విటులే ఆశ్చర్యపడసాగిరి. ఎవరి నడిగినను, ఎట్లు ప్రయత్నించినను వరుని సంగతి తేలలేదు. మాధవరావుగూడ "చెప్పలే"ననియెను.

అంతవరకును రహస్యముగా కన్నెరికపు బేరాలు చేసిన షాహుకారు ఇప్పుడు బయలుపడెను. ఎనిమిది వందలకే అంగీకరింపని యాతడిప్పుడు వేయిన్నూట పదారు లిచ్చెద ననియెను. అయినను ఆయాశ వదులుకొమ్మని జవాబు వచ్చెను. రంగనాయికను చూపినను చాలునని రెండుసారులు వచ్చెను; గాని లాభము లేకపోయెను. ఎంతో ప్రాధేయపడగా "మరివకని భార్యాని నీవెందుకు చూడాలయ్యా?" అని ప్రత్యుత్తరము వచ్చెను. "పెళ్లికొడు కెవరో చెప్పండి" అని యడుగగా రాజామణి "మీ కేమిపని?" యని కచ్చితముగా నడిగెను.

కచేరీలో రామదీక్షితుడే విచారణకు వాయిదా కోరెను. "పిల్లకి పెళ్లిచేస్తారుటే"యని పోలీసు లడుగగా దీక్షితుడు "దానివల్ల మనకి వచ్చినబాధయేమిటీ?" అనియడిగెను. "మీకేసుకోసం మమ్మల్ని పెళ్లిమానుకోమంటారుటండీ?"యని రాజామణి యడిగెను. "పెళ్లికీ కేసుకీ సంబంధం యేమిటీ? మీ ప్రయత్నాలు మీరు మానవద్దు. ఇంట్లో నాపెత్తనం యేమీ సాగదు. నామట్టుకు నేను మీరెలాచెయ్యమంటే అలాచేస్తాను" అని మాధవరావు చెప్పెను. "కేసు తీసేసుకుంటాం మాకు ప్రజంటుముట్టచెప్పు" అని ప్రకాశము

నడుగగా నాతడు "మళ్లీ యీ ప్రస్తావన తెచ్చారంటే మీసంగతి దొరకి రిపోర్టుచేస్తా" ననియెను. వారిని పిలిచికొనివచ్చిన వైశ్యయువకుడు "ఆవేళ మిమ్మల్ని పిలవమంటే పిలిచాను. ఇందులో నా పూచీ యేమివుందీ?" అనియెను. వివాహముసంగతి డిప్టీసూపరెంటికి చెప్పగా "పెళ్లి నిలుపుచెయ్యడానికి మనకేమేనా అధికారం వుందా?" అనియెను. చేయునది లేక సబినస్పెక్టరు మొగము దిగాలు వేసికొనియెను. సర్కిలు ఇనస్పెక్టరు "పెళ్లికొడు కెవరో తెలుసుకోండి" అని చెప్పెను; గాని యెవరును అప్రయత్నము చేయలేదు.

వివాహదినము వచ్చినది. మాధవరావు గృహాలంకారమున చాలనైపుణ్యము చూపెను. సరసులు అవసరవస్తువుల నన్నిటిని సమకూర్చిరి. రాజామణి మధ్యాహ్నము బయలుదేరి ఇద్దరు కూతుళ్లతోవెళ్లి బంధువులనందరిని పెళ్లికి పిలిచెను. అందరును "పెళ్లికొడుకెవరూ" అని యడిగిరి. గాని యామె "చూస్తారుగాదూ?" అని మాత్రమే ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. వీరేశలింగము పంతులు గూడ రావలసినవారి నందరిని ఆహ్వానించెను. దీనితో పట్టణమంతయు నుడికిపోయెను. 'మాయచేసి యే అమాయిక శిష్యుడికో భోగందాన్ని కట్టిపెడుతున్నాడు పంతులు' అని సంస్కారవిముఖులు గోల ప్రారంభించిరి. 'వితంతువులకు మళ్లీ పెళ్లిచెయ్యడం బాగానేవుంది. వర్ణ సాంకర్యంకూడా చేస్తారు పంతులుగారు' అని సంస్కారాభిమానులు చెప్పుకొనసాగిరి. "అసహనంవున్నా, ద్వేషాలువున్నా, హెచ్చుతగ్గులువున్నా, అవన్నీ మనలో వర్ణవ్యవస్థవల్లనే వచ్చిపడ్డాయి. ఈ కులపద్ధతి యెంతత్వరగా నాశనమైతే దేశం అంత త్వరలో బాగుపడు"నని బ్రహ్మసమాజసభ్యులు చెప్పసాగిరి.

సాయంత్రమైనది. అనుచరవర్గముతో పంతులు రాజామణి యింటికివచ్చెను. ఆయనుచరులయం దొకడైయున్న ప్రకాశమును వదినెలు జలకమాడించి అలంకరించి యెక్కడ పెండ్లిపీట వేయుదురో అక్కడికి సమీపమున నున్న గదిలో నుంచిరి. పంతులు వీధి గుమ్మమున నిలిచి వచ్చిన పెద్దల కందరికి స్వాగతమిచ్చెను.

జిల్లాజడ్జీ, సబుకలెక్టరు, కాలేజీప్రిన్సిపలు, తహస్సీలుదారు, సమాజస్త్రీలు, కోర్టుమన్సబులు, సబుజడ్జీ, పోలీసు పెద్దదొర, చిన్నదొర, సర్కిల్ ఇనస్పెక్టరు, కొందరు ప్లీడర్లు, రామదీక్షితుడు, పెద్దల సంపాదనతో తగుమనుష్యు లనిపించుకొనుచున్న నిర్వ్యాపారులు, మున్నగువా రనేకులు వచ్చిరి. నాలుగిండ్లభవంతి కనుక నది సరిపోయెను; గాని లేకున్న అందరును వీధిలో నిలువవలసిందే.

ఏడున్నర యైనది. పంతులు బ్రహ్మపీఠము నధిష్ఠించెను. రాజామణి రంగనాయికను తెచ్చి పీటమీద కూర్చుండబెట్టెను. పంతులు కనుసన్నమీద రాజామణి పెద్దకూతురు తలుపు తీయగా ముసిముసినగవులతో ప్రకాశమువచ్చి రంగనాయిక చెంత కూర్చుండెను. కరతాళధ్వనులు మిన్నుముట్టెను.

మంగళవాద్యములు ఘోరుకలంగెను. కొందరు "సెబాస్" అనిరి, కొందరు నిర్విణ్ణులైరి. కొందరు ఆశ్చర్యపడిరి. కొందరు "కలికాలం" అనిరి. కొందరు చకితులైరి. దొరలు, సంస్కారప్రియులు పంతులుపట్టుదలను కొనియాడిరి. అందరు ననేకవిధముల చెప్పుకొనిరి.

యుక్తసమయమున యుక్తరీతిని వివాహకృత్యములన్నియు ముగిసెను. సానులు కంఠములెత్తి పాడి మంగళహారతి యిచ్చినపిదప పంతులు వధూవరులను లేవదీసి సభలో నున్నతాసనములమీద కూర్చుండజేసి జరిగిన దంతయు నుపన్యసించెను. పిదప ప్రిన్సిపలు లేచి యిట్లు చెప్పెను.

"ఆంధ్రదేశచరిత్రలో ఈ విషయం ప్రత్యేక ప్రకరణంలో వర్ణించతగ్గది. ఈవివాహంవల్ల ఈపట్టణానికి చాలా శోభ కలిగింది. ఈవివాహంయొక్క పూర్వచరిత్ర అంతా పంతులుగారు బాగాచెప్పేవున్నారు. యుక్త సమయములో వారుపూనుకొనక పోయినచో వేశ్యజాతిలో నూతనాధ్యాయాన్ని ప్రారంభింపచేసిన యీబాలిక కుంభీపాకనరకంలో కూలిపోయివుండును. తల్లులయొక్క అవివేకంవల్ల యీజాతిలో యింకా యిలాంటి బాలికలు చాలామంది చెడిపోతున్నారు. సంగతులన్నీ బాగా బోధిస్తే యేవేశ్యాకూడా తన బిడ్డల్ని పాడుచేసుకోడానికి సాహసించలేదు. దీనికంతకీ అగ్రజాతుల స్వార్థం కొంతా, ఔదాసీన్యం కొంతా కారణాలైవున్నాయి. మీసంఘంలోవుండే ఆచారాలు యిప్పుడు చాలామట్టుకు మీ శాస్త్రాలకీ, ప్రపంచసభ్యతకీ గూడా దూరంగా వున్నాయి. ఈసంగతి తెలిసికోవడం వకయెత్తూ. సంఘాన్ని మంచిదారిలో నడపబూనుకోవడం వకయెత్తూను. ఈవిషయంలో ఆంధ్రదేశానికల్లా వక్క వీరేశలింగం పంతులుగారే కనబడుతున్నారు. వారికంటే విద్వాంసులూ, ధనంకలవారూ, మంచీచెడ్డా తెలిసినవారూ, కష్టసుఖా లెరిగినవారూ, దేశంయొక్క దుస్థితికి వగచేవారూ, మీలో చాలామంది వుండవచ్చును; గాని యీశ్వరసందేశాన్ని విని, దాన్ని బాగా బోధపరుచుకుని, ఆచరణలో పెట్టగలవారు పంతులుగారొక్కరే కనబడుతున్నారు. వాస్తవంగా శంకరరామానుజాదుల తరువాత పంతులుగారు మళ్లీ అంతవారని చెప్పడాని కేమీ సందేహంలేదు. పంతులుగారి వుద్దేశాలను ఖండించేవారు కొందరుండడం నిజమే. పంతులుగారు సంఘాన్ని పాడుచేస్తున్నారనడమే కాని తాము నమ్మినధర్మాన్ని పునరుద్ధరించడంకోసం వా రేమీ ప్రయత్నించడం లేదు. చెడిపోయిన సంఘాలని బాగుచెయ్యాలన్నప్పుడు పూర్వశాస్త్రానుసరణం యెప్పుడూ, యెవరికీ సాధ్యంకాదు. పూర్వం యెప్పుడో నిర్ణయింపబడ్డ సంఘనియమాలలో కొన్ని కాలాన్ని బట్టీ, సంపర్కాన్నిబట్టీ, పాత్రలబట్టీ, ప్రభుత్వాన్నిబట్టీ దిద్దబూనేవారికి అసహ్యంగా కనబడడం ప్రపంచకం అంతటా వున్నదే. ఇంతవరకు సంస్కారాన్ని నడిపిన యే ఆచార్యుడూకూడా కేవలమూ పూర్వశాస్త్రాలను అనుసరించి మాత్రమే పనిచెయ్యలేదు. అలా, చెయ్యలేడుకూడాను. సంతత సాహచర్యం వల్లనైతేనేమి, సంస్కారవైముఖ్యంవల్లనైతేనేమి, పంతులుగారి ఘనతని ఈ పట్టణంలోని వా

రనేకులు గ్రహింపలేకపోవచ్చును; గాని వారు ఉపాధ్యాయులుగా వుండడంవల్ల నాకాలేజీ చాలా పవిత్రమైనదని నేను నమ్ముతున్నాను. వారిస్నేహంవల్ల నాగౌరవం పెరుగుతూవుందని నేను చాలా ఆనందిస్తున్నాను. అయితే నేటివరకూ వారి అనుచరులలో వారికి తగినవారు లేకపోయినందుకు నేను చాలా విచారించుతున్నాను. తలుచుకుంటే - శ్రద్ధచేస్తే మా ప్రకాశం అంతవాడు కావచ్చును. ప్రకాశం నాప్రియ శిష్యుడు. నా కాలేజీకంతకీ దీపంవంటివాడు. నేడు అతడు ఒక పతితసంఘంలోని పిల్లని పెళ్లాడడంలో తన విద్యాధికతకు తగిన ఔన్నత్యాన్నీ, జ్ఞానానికి తగిన విచక్షణతనీ, తన అభిజాత్యానికి తగిన ఔదార్యాన్నీ వెల్లడించి స్తుతిపాత్రుడైనాడు. ఈ సాహసకృత్యంవల్ల అతడు ఇప్పటి శిథిల సంఘానికి కొంచెం దూరం అయినా బాలికారత్నంయొక్క సాహచర్యం వల్ల అతనికి జీవితం ప్రకాశమానమై అనేకులకు ఆదర్శం కాగలదు. ఇప్పుడిప్పుడు హిందువులలో కొందరు వేశ్యావృత్తిని తగ్గింప బూనుకొనివుండడం మంచిదే; గాని వుపన్యాసాలవల్లా, వ్యాసాలవల్లా తగినంత ప్రయోజనం కలగదు. నేడు అనేక కారణాలవల్ల వేశ్యాకులంలో వున్న కన్యలకు ఆకులంలో తగినవరులు లేరు. అంచేత సంస్కారం ప్రారంభం కావలసిన ఈ సందిగ్ధసమయంలో అగ్రజాతుల యువకులు ఆబాలికలను పెళ్లాడడానికి ముందుకు రావలసివుంది. అగ్రజాతులు ఆజాతికి చేసిన ద్రోహం యిట్టి పనులవల్లనే తీరుతుంది; గాని మాటల వల్లా, సానుభూతివల్లా కాదు. ఈ సందర్భంలో యీ బాలికయొక్క తల్లిని గురించి కొంచెం చెప్పవలసివుంది. నలుగురు కూతుళ్లని కులవృత్తిలో దింపిన ఆమె ఈబాలిక విషయంలో చాలా మంచిపని చేసింది. ఈశ్వరుడు ఆమెని పాపాలనుంచి విముక్తి కలిగించడానికి ఈపని వక్కటే చాలు. ఆమెనీ, ఈ కుటుంబంలోని తక్కిన వారినీ నేను చాలా ప్రశంసిస్తూ ఈదంపతులను రక్షించవలసినదని పరమేశ్వరుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాను."

ఈ యుపన్యాసము ముగిసిన తరువాత పోలీసు పెద్దదొరలేచి వివాహమునకు సంబంధించినవారి నందరిని వినుతించి "ఈవరునిమీద మేము పెట్టిన కేసు రేపే తగ్గించుకుంటా"మని చెప్పెను. రామదీక్షితుడు లేచి తనకు తెలిసిన సంగతులన్నీ తెలిపి, "కన్నెరికం ప్రస్తావనచేసిన మాధవరావు నేడు ఈ వివాహసందర్భంలో చాలా హడావుడిగా వున్నందుకు ఆనందిస్తూ వధూవరులను ఆశీర్వదిస్తున్నా"నని చెప్పెను. ఇంకను మరికొందరు ప్రస్తావించిరి. చివర రాజామణి సమయోచితముగా కొంచెము చెప్పి వచ్చినవారందరికీ తన కృతజ్ఞతను తెలిపి వధూవరుల నాశీర్వదించవలెనని కోరెను.

ఈ సంభాషణలన్నియు విని అచ్చట నున్నవారందరును ఉద్రిక్తులైరి. అనేకులు వధూవరులకు వెలగల పారితోషికము లిచ్చిరి. ప్రిన్సిపలు వధువునకొక వెండి గిన్నెను, వరునకొక రిస్టువాచీని ఇచ్చి "నాశిష్యుడైన ప్రకాశం ఉన్నతినిగురించి నేనెప్పుడూ శ్రద్ధచేస్తూ వుంటా"నని మాట యిచ్చెను.

అంతయు నైనతరువాత మాధవరావును, మరికొంద రాతని బంధువులును వచ్చినవారికి చందన తాంబూలము లిచ్చి సత్కరించిరి. ఆరాత్రి పంతులు కోరికమీద ఆక్షేపణలేనివారు అచ్చుట సర్వవర్ణ భోజనమున పాల్గొనిరి. చిత్రవిచిత్రములగు బాణాసంచాలతో రాత్రి గొప్పయూరేగింపు జరిగెను.

ఈ వివాహమునుగురించి అనేక పత్రికలు తమ యామోదమును వెల్లడించినవి. దేశభక్తు లనేకులు తమ సంతసమును ప్రకటించిరి. గుహలలోని అంధకారమువలె ఆయానందసందోహమునకు దవుదవ్వుల మూర్ఖాచారపరాయణుల దుర్విమర్శనములుగూడ ఉండినవి.

(భారతి - కార్తీకం, 1926)